
BM-forgácscok

DALOS GYÖRGY

(A titkos akták szerint a belügyi szervek első ízben 1964. július 17-én emlékeznek meg rólam. A személyi dosszié törzslapján az utolsó pecsét 1989. augusztus 23-án keltezett. Mintegy félezer oldalba tekinthettem bele a Történelmi Hivatal jóvoltából, s ez a papírhalom szerény töredéke lehet a még fel nem tárt vagy idejekorán megsemmisített topsecret okmányoknak. Ismertetésre nem mernék vállalkozni, inkább szemezgetek a véletlenszerű anyagban.)

Mik voltak, és hogy kellett vigyázni?

1970 tavaszán Haraszi Péter barátom rendszeresen nálam töltötte délutánjait. Azért tette ezt, mert nem volt kedve az egyetemi foglalkozások után azonnal hazamenni anyjával és bátyjával, Miklóssal közös pestlőrinci lakásukba. Ha otthon voltam, gyakran elfecsegtük az időt, ezért előfordult, hogy inkább elmentem, hadd tanulhasson. Egy ilyen délutánon történt, hogy Péter unalmában elővette apámtól örökölt, Kappel típusú írógépet, és csekély munkával tréfásnak szánt pamfletet rögtönzött rajta.

Így született meg a „Közösülvényi bizonyítvány” című szatíra, amely a korabeli diplomáciai közös közlemények paródiája lehetett. Azért, mondom, hogy lehetett, mert az írás saját anyagomban nem leltem fel. Emlékezetemre hagyatkozom. Pontosán tudom még, hogy a két imaginárius államfő a kanapén (közösülve többek között abban is egyetértett, hogy „Kádár hüje” (így, j-vel). Ez a mai szemmel meglehetősen ártatlannak tűnő tréfa mutatis mutandis hasonló szerepet játszott Péter életében, mint ama bizonyos képeslap Kundera „Tréfa” című regényének főhősénél. És hadd tegyem hozzá: a BM bizonyos szerepet szánt nekem Péter pályaképének alakításában.

Nem sokkal a „Közösülvényi bizonyítvány” létrejötte után államellenes izgatás alapos gyanújával őrizetbe vették Haraszi Miklóst. A házkutatás alkalmával többek között a „Közösülvényi bizonyítványt” is elkobozták. Másnap hajnalban tanúként citáltak be a Gyorskocsi utcába, és szinte már az ajtóban ezt a

pamfletet tolták a képeembe. Nem tagadhattam, hogy a mű az én írógépen készült, mert a Kappelről a BM már két évvel korábban írásmintát vett. És persze, tudtam, hogy Péter a szerző.

Nagyobb baj volt, hogy Haraszi az elébem tárt jegyzőkönyv tanúsága szerint magára vállalta a „Közösülvényi bizonyítvány” szerzőségét is. Gondolom, abból indult ki, hogy ama izgatások halmazában, amelyet felrótta neki, eggyel több vagy kevesebb már nem számít. Én azonban éppenséggel attól tartottam, hogy a „Kádár hüje” kijelentés lehet az a bizonyos csepp a pohárban, amely túlcserdülván elegendő lesz a vádemeléshez. Miklós emiatt fog börtönbe kerülni, míg Péternek, nem lévén más vaj a fején, talán ezúttal még elnézik a dolgot. Különböző biztos voltam abban, hogy egy vagy két kihallgatóhelyiséggel odébb most ugyanerről beszélnek velem, és Péter természetesen cáfolja, hogy bátyjának bármi köze lenne a – BM-zsargon szerint – „pártunk és államunk vezetőit gyalázó gúnyirathoz”.

Ugyanakkor valóban elképzelhető volt, hogy a „Közösülvényi bizonyítvány”, benne a „Kádár hüje” tétellel, Miklós ügyében se nem oszt, se nem szoroz, mert a BM mindenképpen le fogja ültetni. Péternek viszont, aki politikailag ezzel mutatkozik be a nyomozó szerv előtt, ezzel a debütálással sikerül keréketörni a pályáját. És jókora rémülettel állapítottam meg magamban, hogy a dolog kimenetele voltaképpen tőlem függ. Én vagyok a mérleg nyelve: ha Miklós vallomását erősítem meg, rácsukom a cellaajtót, igaz, az ő segítségével, és egyben megmentem-megmentjük Pétert, ha cáfolom, akkor viszont – közvetve bár, de – Péterre teszek terhelő vallomást. Így is tettem:

„A felmutatott lappéldányt – vallottam kevésbé hihetően – most látom először, tartalma ismeretlen számomra, nem tudom, ki a szerzője. Kétségtelennek látszik azonban, hogy az én írógépen készült. Stíluselemzés alapján valószínűtlennek tartom, hogy Haraszi Miklós írta volna. (...) Az anyaghoz semmiféle komoly tárgyi megjegyzést nem tudok fűzni se célszerűségét, se stílusát illetően.”

Két nap múlva Haraszti visszavonta önmagát terhelő vallomását: „Átgondoltam azt, amit erről a paródia-kísérletről tudok, és elmondom, hogy ezt nem én írtam... Szerzőségét azért vállaltam, mert nem tudom biztosan, hogy ki a szerzője, csak találgatni tudtam volna. Erre azonban nem mertem vállalkozni.”

Az igazítási eljárást végül rengeteg tanú meghallgatása után vádemelés nélkül lezárták, Haraszti és engem rendőri felügyelet alá helyeztek, ami gyakorlatilag házi őrizettel volt egyenértékű. Fél év múlva tiltakozásképpen megtagadtuk az újabb félévre prolongált rendőri felügyelet szabályainak betartását, s emiatt „a szocialista együttélés szabályainak megszegése” örvén huszonöt napra a baracskai internálótáborba kerültünk. Ez idő alatt külön-külön, de egybehangzóan éhségstrájkot folytattunk, úgyhogy napjában egyszer mesterségesen, gumicsővel kényszertápláltak minket a tököli rabkórházban. A dráma végülis happy end-del zárult: nem utolsó sorban a már haladók Lukács György közbenjárására a párt feloldatta a refet.

Pétert azonban a „Közösülvényi bizonyítvány” miatt két évre kizárták az ország valamennyi felsőoktatási intézményéből. Két év múlva visszavették, közben megházasodott, gyereke született, házassága felbomlott, s ő 1974-ben Jugoszlávián keresztül meglehetősen kalandos úton Svédországba disszidált. Ott új családot alapított, természetgyógyász lett, többek között saját nyirokmirigy-rákját is visszaszorította. Jelenleg Spanyolországban él.

Péter pályájának valamennyi súlyos pillanatában eszembe jutott, hogy mindez másként is történhetett volna, és ehhez mégis van valami közöm: ha akkor megerősítem Miklós változatát, vele ugyanaz történik, ami történt, Péter viszont egyetemi polgár maradhatott volna Magyarországon, nincs törés a pályáján, talán a magánéletében sem, és sikeres Latin-Amerika-kutató lehetne itthon.

Mindez persze optikai csalódás. Valójában semmi befolyásunk nem volt, nem lehetett arra, kivel, miért és mi történik. Egy bizonyos ponton túl véletlentől, szerencsétől, vaksorstól függött az egész. Sovány vigasz, hogy a játszmában, amelyben mi „hűjék” voltunk, Kádár sem volt nálunk sokkal okosabb.

A költői lelkű spicli

Eleddig olvasott anyagaimban több informátor szerepel, köztük a romantikus „Trójai” fedőnevű. E falovat 1971-ben küldték rám, de oly jól leplezte magát, hogy ma sem, tudom, ki volt és miket jelentett rólam. Egy másik, „Bölcsész” fedőnevű, már 1968-ban lelepleződött, és időközben meg is halt szegény – csak sajnálattal tudok rá gondolni. Akadt továbbá „Mészáros Tibor” és „Michel” – mindketten híven követték életutam fordulóit. És végül a legtipiku-

sabb, ama „társadalmi kapcsolatunknak” nevezett személy, akivel a „tartó”, vagyis irányító tiszt nyilvános szórakozóhelyeken találkozott. Nevének kezdőbetűit a levéltári anyag jótékonyan eltakarja. Én is ezt teszem, személyiségi jogait tiszteletben tartva XY-nak fogom nevezni.

„Társadalmi kapcsolatunk” nekem is társadalmi kapcsolat volt, és be kell ismernem, hogy fontos szerepet töltött be az életemben. Akkoriban alig publikálhattam, régi fényem kissé megkopott, de kezdők szemében hét évvel korábbi verseskötetemmel is nagytekintélyű irodalmárnak számítottam. Sokan jártak hozzám írásaikkal, és én szívesen mondtam véleményt, vagy kapcsoltam össze egy-egy szerzőt a hivatalos irodalmi világgal. Pótcselekvés volt ez, afféle placebo az írói elszigeteltség ellen. Ekként lett klientszem XY is.

Költeményeit elolvastam és tüzetesen megbíráltam. Gondosan elhallgattam előle azonban, hogy versei nem versek és ő nem költő. Tapintatból hallgattam el a nézetemet, mert XY mélyről jött, szegény sorsú fiú volt, és nem akartam megbántani. Hangfogós bírálatomat mégis elérte: „Nem volt túlságosan elragadtatva – jelenti rólam egy látogatása után felettesének –, mindössze egy drasztikusabb versem tetszett meg neki. Szerinte: ‘ez csak fél lázadás, lázadj fel egészen’. (...) Megígérte, hogy ezután is szívesen véleményt mond, és ellát tanácsokkal.”

Nem tudom, mennyire sikerült őt radikalizálnom, ámde tény, hogy egy idő múlva már azzal dicsekedett megbízóinál, hogy felvettem őt, úgymond, „ipari tanulóknak”. S minthogy tollából meglehetősen gyéren szívárogtak a versek, ha nem volt épp saját verse kéznél, akkor barátjának verseit hozta fel hozzám. Ezeket, jelenti XY, „Dalos minden fenntartás nélkül dicsérte. Megígértem, hogy ezentúl is meglátogatom, ha összegyűlik néhány versem.”

A BM-nek tetszett a dolog, és bízta XY-t: írjon rendszeresebben, hogy nekem mindig legyen olvasnivalóm: „Társadalmi kapcsolatunkat megkértük, hogy ha ideje engedi, a jövőben is keresse Dalos Györgyöt, használja ki korábbi ígéretét, miszerint bármikor véleményt mond a verseiről. Társadalmi kapcsolatunk készségesen megígérte kérésünk teljesítését.”

XY pedig jött, látott és megfigyelt. Bizonyos neurálgikus időpontokban előzetes bejelentés és az obli-gát versek nélkül is felbukkant nálam – így nem sokkal 1974. március 15-e előtt.

„Megemlítettem Dalosnak – jelenti erről néhány nappal később egy kávéházi találkozáson a kapcsolatának –, hogy még 15-e előtt hazautazom, mivel szemelyi igazolványomat nem újtottam meg, és szeretném elkerülni, hogy esetleges igazoltatás során problémázanak velem. Erre Dalos azzal reagált, nehogy azt gondoljam, hogy vidéken nincsenek rendőrök, majd megjegyezte, hogy a mai rendőrök semmiben sem kü-

lönböznek Horthy keménykalapos titkosrendőreitől.(...) Kossuth-cigarettát szívnak, és ugyanúgy odaütnek gumibottal. Arra a megjegyzésemre, hogy s még ezt nevezik népi rendőrségnek, azt mondta, hogy aki vele Baracsán foglalkozott, az bizony parasztszármazású volt.”

E kevésbé költői tárgyú jelentés már XY írói munkásságának kiteljesedésére utal. Ráadásul éppen irodalmi kapcsolatunk került veszélybe ez idő tájt. Besűgőm ugyanis elfecsegte egy (a szövegben eltakart nevű) közös ismerősünknek, talán pályatársamnak, hogy hozzám készül, mert úgymond kíváncsi, mi a véleményem a verseiről. Az illető erre figyelmeztette, hogy semmi esetre se fogadja el a véleményemet, okvetlenül vitatkozzék velem. „Szabályosan uszított Dalos ellen”, panasolja XY a BM-nek. Egyszóval a költészet, mint összekötő kapocs, bizonytalanná vált.

XY-nak ekkor mentőötlete támadt: azt javasolta nekem, időnként menjünk el együtt a Fiala Művészek Klubjába, és úgy látszik, sikerült is kimozdítania otthonülő természetemből. Közvetlen felettese dicsően emlékezik meg erről az akcióról: „Kapcsolatunk operatív értékű kezdeményezése az FMK-ban való megjelenés, mert az utóbbi időben célszemélyeink fokozott érdeklődést tanúsítanak a klub iránt.”

Egy magas rangú titkosrendőr egyenesen ezt rója a friss besűgői jegyzőkönyv margójára: „Színvonalas, jó

jelentés! Kérem figyelemmel kísérni XY egyéni gondjait is.”

Annál érdekesebb, hogy egy év múlva valamely morcosabb béemes megsokallta az FMK-beli együttléteinket: „A társadalmi kapcsolat kezdeményező készségét ne túlozzuk el. Ezzel a találkozóval nem teremtettem meg annak lehetőségét, hogy a lakásba *bár-mikor* (kiemelés a BM-től – D.Gy.) feljárjon.” Ettől kezdve, legalábbis a Munkácsy utcai klubból másik spicli jelent rólam, a már említett „Mészáros Tibor” fedőnevű. A változatosság kedvéért ez is írásművekkel traktál, arra kérve, hogy próbáljam őket elhelyezni különféle lapoknál.

XY-t később végleg szem elől veszítettem. Azaz, hogy mégsem. Nem sokkal azelőtt, hogy besűgői tevékenysége feltárult előttem, távoli földrészről jelentkezett. A kontinens nevét XY személyiségi jogaira tekintettel, nem árulom el, az olvasó ötöt találgathat. Tény, hogy XY via e-mail megkért: kapcsolódjam bele általa nemzetinek titulált lapja munkájába. Bokros elfoglaltságom folytán nem válaszoltam, és most már nem is fogok.

Így azután azt se tudhatom meg, ír-e még verseket XY. Ha igen, béke soraira.

(AZ ÉRINTETT SZEMÉLYEK HOZZÁJÁRULTAK NEVÜK KÖZLÉSÉHEZ.)

replika

TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

A 31. (1998. szeptemberi) szám témakörei:

- Replika monológ: A forradalom leánya
- Kockázat és kultúra
- Szlovén valláskutatás
- Közgazdaságtan és etika
- E-rovat: Az írásbeliség alakváltozásai

Terjeszti: Szávai István (1) 337-6883

Kapható Budapesten és vidéken a jobb könyvesboltokban